

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ТЕРЕЩЕНКО Діна Акрамівна

УДК 351.330.342:338.984

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий консультант:

доктор наук з державного управління, професор
СТАТІВКА Наталія Валеріївна,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці.

Офіційні опоненти:

доктор наук з державного управління, доцент
ОРТІНА Ганна Володимирівна,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, в.о. декана факультету економіки та бізнесу;

доктор наук з державного управління, професор
МОРОЗ Володимир Михайлович,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна;

доктор наук з державного управління, професор
ВАСИЛЬЄВА Олександра Іллівна,
Національна академія державного управління при Президентові України, професор кафедри публічного управління та публічної служби.

Захист відбудеться «28» січня 2021 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, зал засідань (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розісланий «28» грудня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний вектор суспільних трансформацій в глобальному вимірі націлений у напрямку посилення вимог до медицини, освіти та науки, зростання соціальних потреб, посилення інноваційності господарювання, екологічно безпечного та енергоощадного виробництва, наукоємних технологій, високих вимог до трудових ресурсів тощо. Подальший розвиток України, як конкурентоспроможного учасника світових економічних відносин вимагає інтенсифікації інноваційних процесів, інтелектуалізації праці, надання провідної ролі високотехнологічним сферам господарювання.

З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 р. № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, передбачено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, серед яких: подолання бідності; забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; скорочення нерівності.

Всі зазначені вище аспекти мають безпосереднє відношення до розвитку людського капіталу і вимагають відповідного державного регулювання. Існуючі в Україні механізми державного регулювання здебільшого стримують вирішення існуючих проблем у цій сфері суспільного розвитку, тому об'єктивною передумовою є необхідність подальшого удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні, що й обумовлює актуальність дисертаційного дослідження, вибір теми і структурну його побудову, наукове і практичне значення.

Зазначені тенденції привертають увагу дослідників до розгляду проблематики людського капіталу, його природи, джерел формування, відтворення, раціонального використання, механізмів державного регулювання у сферах, пов'язаних із формуванням і розвитком людського капіталу.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові праці з актуальних проблем державного управління таких вчених, як: Л. Антонова, В. Бакуменко, М. Білинська, К. Ващенко, А. Дегтяр, О. Дацій, С. Домбровська, І. Драган, Ю. Древаль, В. Воротін, О. Крюков, В. Ковальчук, В. Коврегін, М. Латинін, І. Лопушинський, В. Маліков, С. Майстро, І. Парубчак, П. Покатаєв, А. Ромін, О. Радченко, В. Садковий, В. Сиченко, В. Степанов, В. Стрельцов, Ю. Ульяновченко, Е. Щепанський та інші.

Теоретико-методологічну базу для дослідження людського капіталу

сформували відомі іноземні вчені: М. Армстронг, Г. Беккер, М. Вебер, Л. Вальрас, Т. Веблен, У. Гамільтон, Дж. Коммонс, Р. Коуз, М. Крістіан, Ф. Ліст, Дж. Маккулох, А. Маршалл, Дж. Мінцер, Р. Нельсон, Д. Норт, У. Петті, Д. Рікардо, А. Сен, А. Сміт, І. Фішер, Дж. Ходжсон, С. Хьюбнер, Т. Шульц та ін.

Методологічному осмисленню наукової категорії «людський капітал» та розвитку її теоретичних основ присвячено праці О. Амосова, О. Васильєвої, О. Грішнова, М. Довбенка, С. Курганського, Д. Мельничука, В. Мороза, О. Носик, Г. Ортіної, А. Пакуліна, Т. Поспєлової, В. Сивоконя, В. Смірнова, Н. Статівки, П. Юхименка та ін.

Дослідженню питань концептуального, правового, інституційного забезпечення державного регулювання розвитку людського капіталу присвячено наукові праці Л. Безтелесної, Д. Богині, Л. Грень, Ж. Дерій, Т. Заславської, Д. Карамишева, О. Кочемировської, І. Кравчук, І. Курило, Е. Лібанової, Л. Лісогор, О. Макарової, Т. Поспєлової, С. Сардак, С. Сіденко, С. Скиби та ін.

Позитивно оцінюючи наукові здобутки вчених різних галузей фундаментальної та прикладної науки, зокрема з державного управління, слід зазначити, що існує необхідність комплексної розробки методологічних засад державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні, а також системного визначення взаємозв'язків між механізмами зазначеного регулювання, а також сучасних особливостей і тенденцій їхнього функціонування в контексті подальшого розвитку науки публічне управління та адміністрування. Нагальна актуальність розв'язання існуючих проблем державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні визначає вибір мети, завдань й архітектуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідних робіт, які виконувались: навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України за темами: «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у межах якої здобувачем визначено теоретико-методологічні засади державного регулювання розвитку людського капіталу; «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у процесі виконання якої автором запропоновано напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні; а також в межах науково-дослідних робіт, які виконувались кафедрою управління персоналом та економіки праці Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України: «Механізми розвитку трудового потенціалу посадових осіб місцевого самоврядування» (№0113 U000355) (здобувачем охарактеризовано особливості розвитку трудового потенціалу на місцевому рівні) та «Механізми державного регулювання розвитку людських ресурсів України» (№0116U007251), у процесі виконання якої автором з'ясовано

особливості та результативність державного регулювання розвитку людського капіталу на регіональному та місцевому рівнях.

Мета й завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних основ і розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні.

Досягнення даної мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності та змісту механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу;
- охарактеризувати основні методологічні підходи щодо теорії розвитку людського капіталу з урахуванням державно управлінського аспекту;
- проаналізувати існуючий досвід державного регулювання розвитку людського капіталу в різних країнах з метою його імплементації в Україні;
- обґрунтувати пріоритетні напрями державного регулювання щодо забезпечення умов для ефективного розвитку людського капіталу на регіональному рівні;
- провести оцінку сучасного рівня розвитку людського капіталу в Україні;
- визначити результативність механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу;
- з'ясувати проблеми та суперечності державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні;
- визначити концептуальні засади стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні;
- обґрунтувати шляхи трансформації державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах європейської інтеграції України;
- окреслити напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні.

Об'єктом дослідження є державне регулювання розвитку людського капіталу.

Предметом дослідження є механізми державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є сукупність способів наукового пізнання та загальнонаукових принципів проведення дослідження, які ґрунтуються на фундаментальних положеннях науки публічного управління та адміністрування та споріднених наук.

Дисертаційне дослідження побудовано на системному й синергетичному підходах, а також сукупності методів, які забезпечують їхню реалізацію, зокрема: *логіко-семантичний* – для поглиблення понятійного апарату та визначенні сутності та змісту механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні; *порівняльного аналізу* – для дослідження існуючих методологічних підходів, концепцій, розробок і пропозицій та виявлення закономірностей, відмінностей, особливостей та спільних характеристик механізмів державного регулювання розвитку людського

капіталу в різних країнах; *системно-аналітичний* – для аналізу законодавчих актів та інших нормативно-правових документів щодо особливостей державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні; *історичний* – для дослідження генезису та розвитку методологічних підходів, еволюції механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні у хронологічній послідовності; *аналізу та синтезу* – для оцінки динаміки та результативності механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні; *спостереження та теоретичного узагальнення* – для розкриття причин, які дестабілізують систему державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні в сучасних умовах; *абстрактно-логічний* – для узагальнення теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти з питань державного регулювання розвитку людського капіталу, а саме: Закони України, Укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розв'язанні наукової проблеми в галузі публічного управління та адміністрування щодо обґрунтування теоретико-методологічних основ і розробки практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні.

У межах дослідження одержано результати, що відрізняються науковою новизною і розкривають логіку та зміст дисертаційної роботи, а саме:

уперше:

- проведено системне і комплексне дослідження щодо обґрунтування концептуальних засад стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобальних загроз та викликів сьогодення через пандемію COVID-19, яка передбачає формування державної політики в цій сфері в ризик-орієнтованих умовах сучасного світу і нових соціальних обмежень, в умовах запровадження карантинних заходів, як на глобальному та загальнонаціональному рівні, так і на рівні окремих регіонів, міст, селищ, об'єктів;

- запропоновано теоретико-методологічний підхід до формування концепції державного регулювання розвитку людського капіталу, який полягає в одночасному використанні системного, комплексного, ситуаційного, процесного, маркетингового та стейкхолдерського підходів, кожен з яких відрізняється власним набором структурних елементів, гармонійне поєднання яких дозволяє підвищити ефективність розробки та реалізації заходів державного впливу, а головною метою є формування комплексного механізму інноваційного впливу на розвиток людського капіталу на основі синергії взаємодії сукупності спеціальних функціональних механізмів державного регулювання: правового, організаційного, економічного та комунікативного;

- обґрунтовано методологічний підхід для проведення класифікації регіонів України за рівнем використання людського капіталу відповідно до Цілей Сталого Розвитку (ЦСР): за допомогою методу аналізу ієрархій

побудовано деревовидну діаграму (дендрограму) кластерів регіонів України за рівнем досягнення ЦСР, що впливають на формування людського капіталу і встановлено, що існує певна територіальна диференціація, яка демонструє неоднорідне досягнення основних детермінант формування людського капіталу. На основі виконаного кластерного аналізу доцільно здійснювати діагностику слабких місць у впровадженні та реалізації ЦСР на регіональному рівні, встановлення структури взаємозв'язків кластерів між собою з метою обґрунтування універсальних державно-управлінських рішень для однорідних груп регіонів країни у питаннях розвитку людського капіталу;

удосконалено:

– теоретико-методологічні підходи щодо оцінки людського капіталу з допомогою інтегральних рейтингових показників – ключових індикаторів розвитку людського капіталу в Україні відповідно до світових рейтингових показників: Індексу людського капіталу (HCI); Індексу соціального розвитку (SPI); Індексу людського розвитку (HDI) та Рейтингу добробуту (LPI), що дозволило здійснити порівняння показників рівня розвитку людського капіталу України з показниками інших країн світу, визначити окремі компоненти, які формують загальні показники світових рейтингів, побудувати профілі України за окремими індексами та визначити результативність механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні;

– теоретико-методологічні підходи щодо визначення напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу шляхом використання принципів, методів та інструментарію державного менеджменту, адміністративного реінжинірингу, маркетингу через: створення правових, організаційних, інституційних, економічних передумов для розвитку людських ресурсів, страхування від суспільних ризиків; забезпечення підвищення рівня зайнятості населення за рахунок підвищення конкурентоспроможності робочих місць, в тому числі через самозайнятість і поширення гнучких її форм; забезпечення зростання ціни робочої сили за рахунок підвищення мінімального розміру заробітної плати у відповідності до стандартів країн ЄС; реформування системи розподілу доходів працівників для забезпечення соціальної справедливості в суспільстві шляхом зменшення розриву у доходах бідних і багатих верств населення за рахунок прогресивної шкали їх оподаткування та удосконалення системи соціальних пільг; забезпечення досягнення соціального узгодження, стабільного соціально-економічного зростання та розвитку; раціоналізація природокористування; розвиток ринку послуг з охорони здоров'я через зростання конкуренції в галузі; підвищення загальнонаціонального значення культурно-просвітницького розвитку населення, насамперед дітей та молоді через популяризацію осучаснених надбань історико-культурної спадщини України; організація і координація інституційних перетворень, трансформація відносин між суб'єктами і об'єктами системи державного регулювання розвитку людського капіталу;

– науково-теоретичні підходи щодо перспектив розвитку та шляхів трансформації системи державного регулювання формування та розвитку

людського капіталу в умовах європейської інтеграції України, що полягають у необхідності: законодавчих та нормативно-правових змін в цій сфері; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій; техніко-технологічної модернізації сфери освіти та охорони здоров'я, залучення громадянського суспільства в процеси прийняття та реалізації важливих державно управлінських рішень різного рівня з метою посилення їх публічного характеру шляхом: структурної трансформації на користь сфер з найвищим рівнем капіталізації людського потенціалу; переходу до стратегій інвестування у самозростання людських активів; помірковане посилення висхідної трудової та соціальної мобільності населення; концептуальне оновлення освітньої системи та системи охорони здоров'я (розвиток Е-медицини); проведення політики інклюзивного розвитку;

дістали подальшого розвитку:

- понятійно-термінологічний апарат теорії публічного управління та адміністрування, що, на відміну від існуючого, передбачає тлумачення поняття «механізм державного регулювання розвитку людського капіталу», як сукупності принципів, функцій, форм, методів, інструментів та способів їх застосування суб'єктом регулювання по відношенню до об'єкта регулювання з метою впливу на процеси і умови розвитку людського капіталу для забезпечення сталого інвестиційно-інноваційного розвитку держави та підвищення рівня життя населення в умовах існуючих викликів сьогодення;

- обґрунтування теоретико-методологічних підходів щодо дослідження державного регулювання розвитку людського капіталу на основі міждисциплінарного підходу, що враховує об'єктивні закономірності і досягнення теорії публічного управління та адміністрування, філософії, психології, політології, економіки, соціології та інших наук про суспільство і людину, що вивчають об'єктивні закономірності розвитку природи, суспільства, держави, людини, що дозволило узагальнити, проаналізувати, розрахувати ефективність публічного управління в контексті необхідності досягнення відповідності механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу об'єктивно існуючим суспільним відносинам;

- узагальнення загальносвітових тенденцій та систематизація концептуальних підходів щодо особливостей функціонування механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в різних країнах (а саме: основним ініціатором регулювання інституціональних перетворень та створення рівних умов для розвитку людського капіталу, гарантування прав і свобод громадян виступає держава, на яку покладено функції з формування національного та регіонального людського капіталу; розробки організаційно-правових та економічних заходів для забезпечення дієвого державного регулювання та їх координації), що дало змогу аргументувати необхідність системного вивчення європейської соціальної моделі, ціннісні орієнтири якої слід використовувати, як напрям подальшого розвитку системи державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних положень, формуванні методологічних підходів та

практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні та можливості їхнього застосування в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, що сприятиме сталому розвитку держави та впровадженню європейських стандартів життя в Україні.

Департаментом фінансів Харківської обласної державної адміністрації під час виконання плану заходів на 2018-2020 роки з реалізації Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року розглянуто та використовуються концептуальні засади стратегії державного регулювання формування людського капіталу на регіональному рівні (рекомендації щодо використання принципів нового публічного менеджменту і належного врядування для вдосконалення фінансового механізму державного регулювання формування людського капіталу на регіональному рівні; здійснення діагностики слабких місць на основі кластерного аналізу в ході реалізації Цілей сталого розвитку на регіональному рівні та встановлення структури взаємозв'язків кластерів між собою з метою обґрунтування універсальних державно-управлінських рішень для однорідних груп регіонів у питаннях формування і розвитку людського капіталу) (довідка № 01-01-28/2279 від 10.06.2020 р.).

Департаментом економіки та комунального майна Харківської міської ради результати дисертаційного дослідження використані в ході підготовки програмних документів соціально-економічного розвитку міста та звітів про їхнє виконання; відзначається перспективність для використання в діяльності органів місцевого самоврядування запропонованих методичних підходів щодо оцінювання ефективності публічно-управлінських рішень за чинником людського виміру (довідка № 01-01-40/1084 від 17.04.2020 р.).

Зіньківською районною державною адміністрацією Полтавської області розглянуто, схвалено та використовуються в рамках виконання «Програми соціально-економічного та культурного розвитку Зіньківського району на 2020 рік» запропоновані концептуальні засади стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу на основі комплексної взаємодії правового, організаційного, економічного та комунікативного механізмів (довідка № 01-47 від 08.09.2020 р.).

Департаментом у справах сім'ї, молоді та спорту виконкому Криворізької міської ради основні теоретико-методологічні й практичні результати дисертаційного дослідження використані в ході реалізації сімейної і молодіжної політики в рамках Програми «Нова генерація Кривого Рогу на 2016-2020 роки» (довідка № 17/7-01-14/1032 від 04.08.2020 р.).

Управлінням молоді та спорту виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Полтавської області основні теоретико-методологічні й практичні результати дисертаційного дослідження використані під час реалізації Програми економічного і соціального розвитку м. Кременчука на 2020 рік (враховані пропозиції щодо залучення громадськості (зокрема, молоді) до процесів прийняття рішень у сфері публічного управління на місцевому рівні; застосування організаційно-економічного механізму державного регулювання формування та розвитку людського капіталу; збільшення інвестицій в соціальну

сферу шляхом залучення на конкурсній основі громадських і благодійних організацій; підвищення рівня екологічної свідомості молоді шляхом проведення рекламно-інформаційних, просвітницьких заходів з метою пропаганди охорони навколишнього природного середовища) (довідка № 01-24/293 від 26.08.2020 р.).

Результати дисертаційного дослідження, а саме: поглиблення понятійно-категоріального апарату, виокремлення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу та визначення напрямів їх удосконалення в Україні, використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Публічне управління та адміністрування в економічній сфері» та «Методологія та організація наукових досліджень» за програмою підготовки магістрів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» у Національному університеті цивільного захисту України (акт №2 від 10.03.2020 р.).

Основні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування для подальшого удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні, в тому числі на регіональному та місцевому рівнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, теоретичні та прикладні результати якої отримано особисто здобувачем. Конкретний внесок здобувача в наукових працях, підготовлених у співавторстві, зазначений у списку опублікованих праць за темою дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зокрема, тези було опубліковано за результатами: XIV Міжнародного наукового конгресу «Публічне управління : виклики XXI : від соціального діалогу до суспільного консенсусу» (м. Харків, 2014); науково-практичного круглого столу «Сучасна дипломатія: теорія та практика» (м. Харків, 2017); X Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток» (м. Харків, 2018); XVIII Міжнародного наукового конгресу «Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи» (м. Харків, 2018); Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу» (м. Харків, 2019); Четвертому міжнародному круглому столі «Державно-приватне партнерство – важливий інструмент антикризової політики» (м. Харків, 2019 р.); XIX Міжнародного наукового конгресу «Публічне управління XXI століття: синтез науки та практики» (Харків, 2019); 74-ї науково-технічної конференції Харківського національного університету будівництва та архітектури (Харків, 2019); Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців «Управлінська діяльність: досвід, тенденції, перспективи» (м. Харків, 2019); Міжнародної науково-практичної конференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 2019); Міжнародної науково-практичної конференції «Україна у світових

глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство» (м. Київ, 2020); VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи» (м. Кам'янське, 2020); Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності» (м. Харків, 2020); II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи»: збірник наукових праць (м. Харків, 2020).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 46 наукових працях, із них: 1 – одноосібна монографія; 3 – колективні монографії; 21 – статті у вітчизняних наукових фахових виданнях; 7 – статті у зарубіжних спеціалізованих наукових виданнях; 14 – тези доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій автора відповідно до теми дослідження становить 30,5 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 623 найменування. Загальний обсяг роботи – 452 стор., з них 381 стор. – основний текст. Дисертація містить 44 рисунки, 35 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено стан її наукової розробленості, з'ясовано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їхню апробацію й оприлюднення, а також особистий внесок здобувача.

У **першому розділі** – *«Науково-теоретичні основи державного регулювання розвитку людського капіталу»* – розглянуто сучасний стан наукових досліджень щодо сутності людського капіталу, як об'єкта державного регулювання; виокремлено та визначено сутність та зміст механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу.

Визначено, що людський капітал – це багаторівнева сукупність взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих компонентів, кожному з яких відповідає певний вид інвестування (в освіту, професійну підготовку, підтримку і зміцнення здоров'я, культурний розвиток та формування підґрунтя для цього). З'ясовано визначальну роль людського капіталу, як чинника розвитку суспільства, подолання соціально-економічних проблем та інноваційного розвитку економіки.

Узагальнено визначення категорії державне регулювання розвитку людського капіталу, як застосування суб'єктами регулювання методів і засобів впливу на людські ресурси з метою залучення їх до соціально-економічної діяльності, створення середовища, в якому люди можуть повністю реалізувати свій потенціал, вести продуктивне, творче життя відповідно до їх потреб та інтересів, яке є системним явищем і має внутрішню структуру. Схематично

систему державного регулювання розвитку людського капіталу можна зобразити через елементи впливу суб'єкта регулювання на об'єкт впливу, де враховано стратегічну мету, принципи, функції, ієрархічні рівні, механізми та очікувані результати регуляторного впливу на розвиток людського капіталу (рис. 1).

Рис. 1. Система державного регулювання розвитку людського капіталу
Джерело: авторська розробка

Запропоновано визначення механізму державного регулювання розвитку людського капіталу, як соціально націленого поєднання елементів (функцій, можливостей, ресурсів, інструментів, способів, методів, технологій), шляхом яких суб'єкти регулювання здійснюють скоординований вплив на сукупність чинників розвитку людського капіталу з метою отримання необхідних показників у відповідності до сформульованих мети, цілей та завдань. Встановлено, що державне регулювання розвитку людського капіталу має декілька рівнів: макрорівень, мезорівень, мікрорівень, нанорівень (рис. 2).

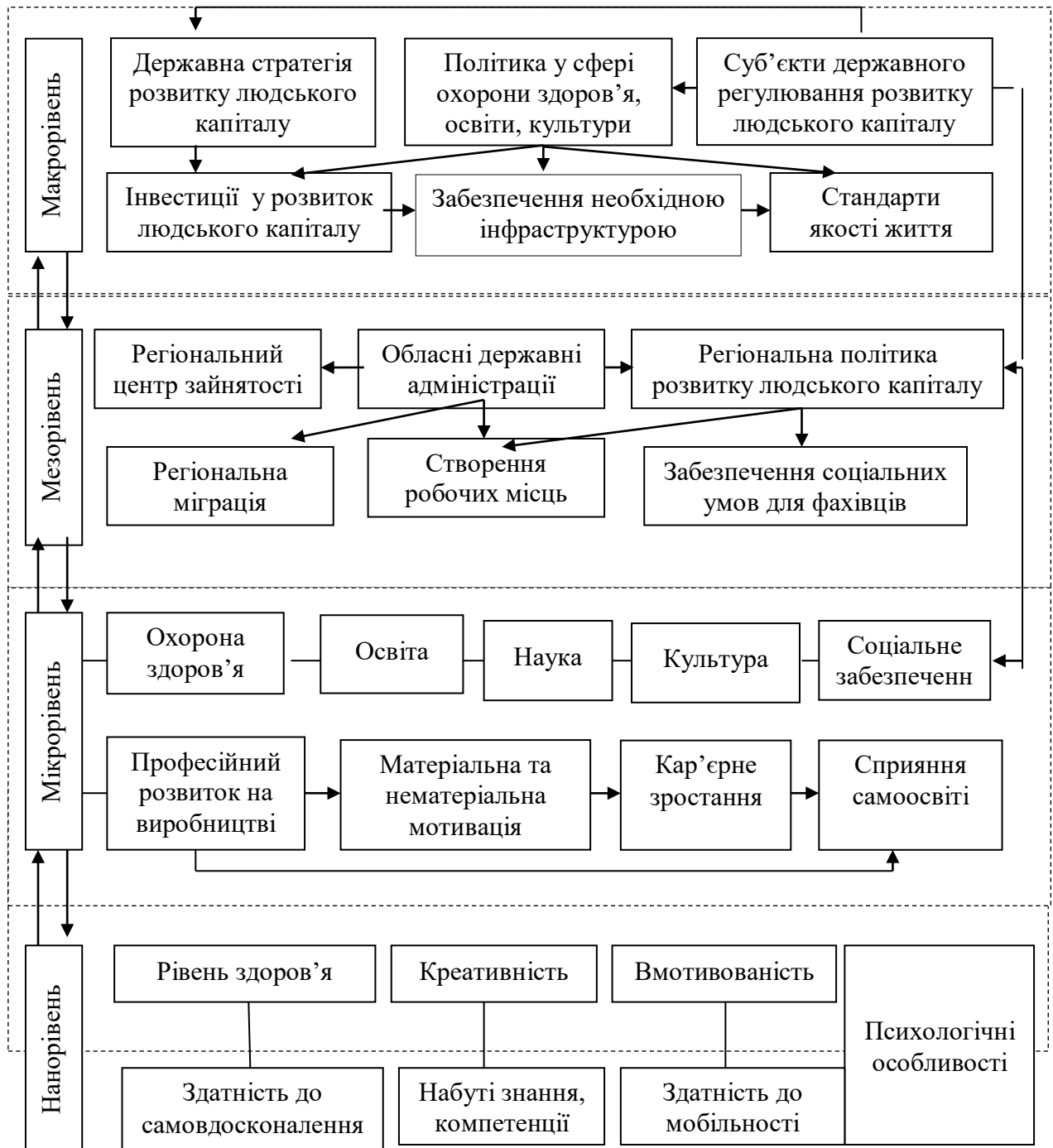

Рис. 2. Рівні державного регулювання розвитку людського капіталу
Джерело: авторська розробка

Констатовано, що розвиток і раціональне використання в процесі відтворення і нагромадження людського капіталу на макро-, мезо-, мікро- та нанорівнях є стратегічним пріоритетом держави, що створює надійний фундамент для довгострокового розвитку всіх сфер суспільного життя.

Доведено, що потреби розвитку людського капіталу передбачають удосконалення суб'єктно-об'єктного складу системи державного управління, формулювання розширеного цільового бачення процесу розвитку на різних ієрархічних рівнях, дослідження чинників розвитку людського капіталу (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, професійне зростання тощо).

У **другому розділі** – *«Методологічні засади державного регулювання формування людського капіталу»* – охарактеризовано методологічні підходи до теорії розвитку людського капіталу; проаналізовано існуючі теоретичні моделі та методологічні підходи до державного регулювання розвитку людського капіталу в різних країнах; обґрунтовано методологію оцінювання результативності механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу.

Доведено, що теоретико-методологічні засади дослідження державного регулювання розвитку людського капіталу мають бути побудовані на широкому міждисциплінарному підході, що враховує об'єктивні закономірності та досягнення теорії державного управління, філософії, психології, політології, економіки, соціології та інших наук про суспільство та людину, що вивчають об'єктивні закономірності розвитку природи, суспільства, держави, людини. Окреме місце серед названих галузей науки посідають державне управління, економіка, які дають змогу узагальнити, проаналізувати, розрахувати ефективність державного управління та соціологія, що спрямована на досягнення відповідності механізмів державного управління об'єктивно існуючим суспільним відносинам.

Обґрунтовано, що для оцінки результативності ефективності державного регулювання розвитку людського капіталу з методологічної точки зору доцільно максимально використовувати існуючі міжнародні рейтинги країн світу, які тією чи іншою мірою характеризують особливості та рівень розвитку всіх сфер, які дотичні до розвитку людського капіталу.

Запропоновано при оцінці розвитку людського капіталу розглядати відповідні показники, які враховують кількісні оцінки трудового потенціалу (кількість працездатного населення, рівень зайнятості, міграційні чинники), освітній потенціал (рівень освіти, рівень підвищення кваліфікації), чинники, пов'язані зі здоров'ям населення (рівень здоров'я, рівень охорони здоров'я, середня очікувана тривалість життя), екологічні параметри тощо. В якості додаткових альтернативних показників можна використовувати індекс процвітання, глобальний індекс людського капіталу.

Узагальнення існуючого світового досвіду державного регулювання формування людського капіталу дозволило виявити раціональні підходи, механізми та інструменти для використання в українській державноуправлінській практиці. З'ясовано, що у світі не існує єдиної загальноприйнятої моделі побудови системи державного регулювання розвитку

людського капіталу, що свідчить про відсутність єдиних підходів щодо їх запровадження в різних країнах, особливо в розвинутих та бідних країнах.

Узагальнено модель державного регулювання розвитку людського капіталу в різних країнах світу, яка спирається на визначені цілі, вимоги, наявні ресурси, галузеву специфіку та розроблені стратегічні документи і реалізується через відповідні механізми (рис. 3).

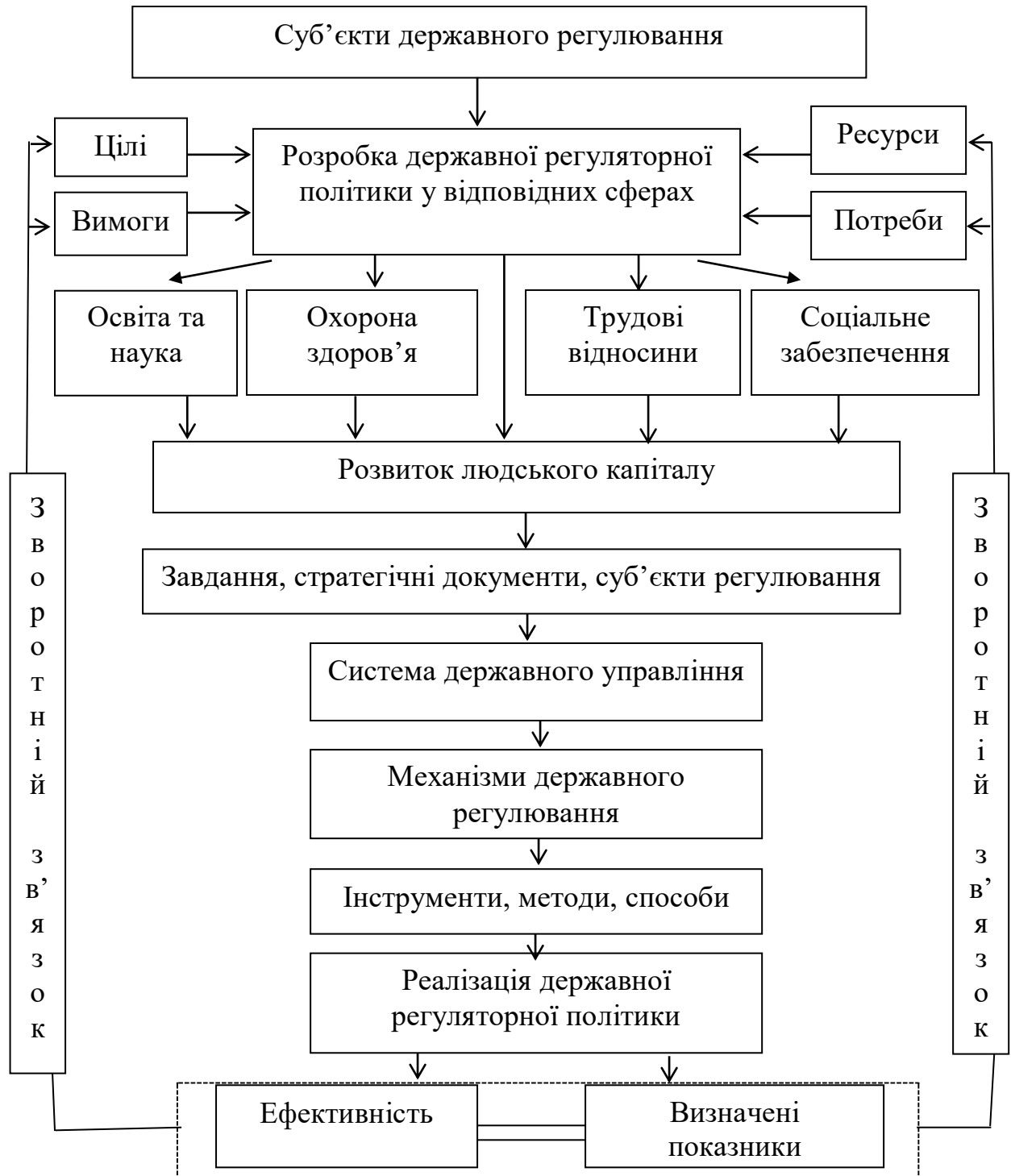

Рис. 3. Узагальнена модель державного регулювання розвитку людського капіталу в різних країнах (розробка автора)

Джерело: авторська розробка

Доведено, що в світі посилюється соціальний і економічний дисбаланс, а саме: неадекватний рівень розвитку систем охорони здоров'я різних країн; прогалини в соціальному захисті; структурна нерівність (близько 70% людей у світі живуть в стані зростаючої нерівності); погіршення стану навколишнього середовища; кліматична криза.

З'ясовано, що в 2020 р., згідно з даними ООН, розвиток людського потенціалу знижується вперше з 1990 р. через те, що пандемія коронавірусу COVID-19 завдала нищівного удару відразу за трьома ключовими показниками: всесвітній охороні здоров'я, освіті та рівню життя. Падіння в основних сферах людського розвитку відчувається в більшості країн – багатих і бідних – в кожному регіоні, відбувається зростання нерівності між різними країнами. Зниження темпів розвитку людського потенціалу набагато вище в країнах, що розвиваються, які в меншій мірі здатні впоратися з соціально-економічними наслідками епідемії.

Зазначено, що сучасна парадигма соціально-економічного розвитку розвинутих країн активно використовує людський капітал, як фактор безпосереднього впливу на економічне зростання, особливо за рахунок наукомістких галузей, що дозволило розробити практичні рекомендації щодо напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні та надати їм комплексного та цілеспрямованого характеру, що сприятиме адаптації відповідних механізмів до європейських стандартів та передових світових практик.

Доведено, що, враховуючи євроінтеграційні прагнення України, вибір та імплементація саме передового європейського досвіду державного регулювання розвитку людського капіталу з урахуванням існуючої національної специфіки видається цілком логічним та виправданим кроком.

У третьому розділі – *«Сучасний стан та результативність механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні»* – охарактеризовано сучасний рівень розвитку людського капіталу в Україні; проведено оцінку результативності механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні; визначено рівень розвитку людського капіталу та особливості його державного регулювання на регіональному рівні.

Здійснено аналіз значення глобального Індексу людського розвитку – Human Development Index (HDI), який поєднав в одному показнику інформацію про здоров'я, освіту та доходи людей. Значення Індексу людського розвитку в Україні за 2018 р. становило 0,750, що позиціонує країну такою, що має високий рівень людського розвитку (88 місце зі 189 країн).

В цілому, за період 1990-2018 рр. значення Індексу людського розвитку України збільшилося з 0,705 до 0,750, тобто на 6,3%. За вказаний період очікувана тривалість життя при народженні в Україні збільшилась на 2,1 років, середня кількість років навчання збільшилась на 2,2 роки, а очікувана кількість років навчання зросла на 2,7 років. Проте рівень життя, який вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення України за період 1990-2018 рр. скоротився на 25,6 %.

З'ясовано, що однією з причин зазначеного стану справ є недостатність

видатків державного фінансування розвитку людського капіталу, незважаючи на позитивну динаміку обсягів у гривневому вимірі за останній період (табл. 1).

Таблиця 1

Державне фінансування розвитку людського капіталу, млн. грн.

Показники	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Видатки з Державного бюджету України, всього	523125,7	679871,4	835832,0	1056973,1	1250189,5	1457529,4
у %	100	100	100	100	100	100
в тому числі:						
- охорона здоров'я	57150,1	71001,1	75503,4	102392,4	115852,0	132307,6
у % до видатків Державного бюджету	10,92	10,44	9,03	9,69	9,27	9,08
- духовний та фізичний розвиток	13857,7	16228,3	16897,8	24342,3	28993,1	33622,5
у % до видатків Державного бюджету	2,65	2,39	2,02	2,30	2,32	2,31
- освіта	100109,5	114193,5	129437,7	177915,8	210032,3	255138,8
у % до видатків Державного бюджету	19,14	16,80	15,49	16,83	16,80	17,5

Джерело: Державна служба статистики України

Встановлено, що інвестиційні ресурси, які складаються з коштів державного та місцевих бюджетів, різноманітних фондів, коштів суб'єктів господарювання, грантових надходжень, формують основні напрями вкладень у розвиток людського капіталу (рис. 4).

Проте за умов, що склалися в національній економіці останніми роками (тривале зростання загального рівня цін на товари й послуги при одночасному скороченні обсягів виробництва тощо), таке зростання не підкріплено реальним збільшенням обсягу державного інвестування в розвиток людського капіталу. Окрім того спостерігається зниження питомої ваги зазначених видатків фінансування людського капіталу з Державного бюджету за вказаний період.

Розглянуто регіональні аспекти розвитку людського капіталу в Україні та визначено перспективи розвитку людського капіталу на мезорівні. До чинників, що негативно впливають на розвиток людського капіталу належать низькі темпи регіонального розвитку у таких сферах, як: відтворення населення, соціальне становище, комфортне життя, добробут, гідна праця, освіта.

Визначено сучасний стан і тенденції змін параметрів людського розвитку за окремими аспектами, виявлено чинники та характеристики прогресу людського розвитку шляхом аналізу значення Індексу регіонального людського розвитку України та особливостей його складових.

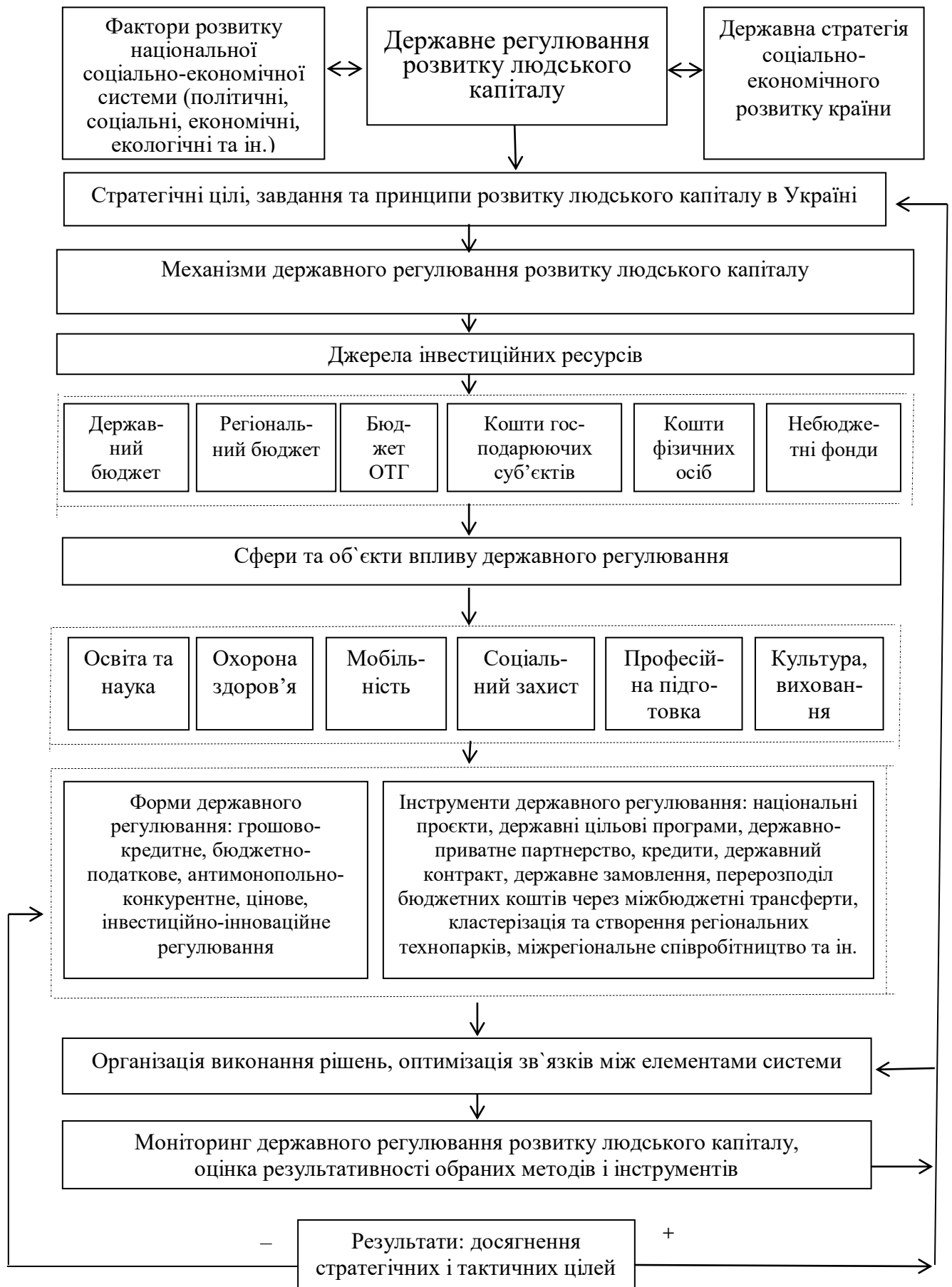

Рис. 4. Особливості інвестиційного забезпечення державного регулювання розвитку людського капіталу (розробка автора)

Розглянуто проблематику асиметричності людського розвитку у розрізі регіонів України та показано нерівність розподілу загальних доходів серед населення України за допомогою кривої Лоренца та коефіцієнту концентрації (індексу Джині). Демографічна ситуація на регіональному рівні залишається несприятливою, як в кількісному відношенні (зменшення чисельності населення і надвисока смертність при низькій народжуваності), так і в якісному (низький рівень очікуваної тривалості життя, демографічне старіння населення).

Доведено, що в процесі впровадження нових сфер діяльності виникає необхідність розвитку людського капіталу, що враховує вимоги новітніх технологій. Доведено, що потреба у фахівцях, адаптованих до вимог, які диктує Четверта промислова революція, зростає. Підтверджено ключову роль сфери освіти у розвитку людського капіталу. Визначено, що основні показники України у сфері освіти не дають можливості відтворювати людський капітал відповідно до сучасних технологічних викликів, що вимагає від держави впровадження політики, спрямованої на подолання відставання країни щодо показників продуктивності праці, ефективності системи освіти та інших показників, які дозволять реалізовувати концепцію «Індустрія 4.0» за рахунок зростання якості людського капіталу.

Констатовано, що маючи значний науково-освітній потенціал, в країні не забезпечується відповідна модернізація сфери освіти, науки, інновацій. Як наслідок, відставання України щодо показників продуктивності праці, ефективності системи освіти та інших показників, які дозволили б реалізувати концепцію «Індустрія 4.0» за рахунок зростання якості людського капіталу.

З'ясовано, що в найближчій перспективі процеси поширення четвертої промислової революції, розширення впливу транснаціональних корпорацій, прискорення старіння населення, конфлікти, війни, катастрофи посилюватимуть масштабність міграції. У зв'язку з цим міграційна політика у тісній взаємодії з іншими сферами державного управління має виконувати превентивну функцію, суть якої полягає у запобіганні масовому виїзду працездатного населення за межі України шляхом впливу на міграційні чинники та оптимізації діяльності тих інституцій, що сприяють підвищенню якості життя громадян завдяки максимальній реалізації їх власного людського потенціалу.

У **четвертому розділі** – *«Проблеми та суперечності державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні»* – визначено особливості реалізації державно-приватного партнерства, як інструменту вирішення проблем та суперечностей розвитку людського капіталу; проаналізовано вплив людського капіталу на розвиток підприємництва в Україні; охарактеризовано проблемні питання та суперечності формування та реалізації механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні.

Доведено, що держава не має ефективної інституційно-правової платформи, спрямованої на законодавчо-організаційне забезпечення реформ у соціально-економічній сфері, сферах освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, захисту довкілля тощо.

Виокремлено проблемні аспекти функціонування правового механізму державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні та визначено основні напрями його удосконалення шляхом подальшого розвитку системи принципів, методів, інструментів реалізації правових відносин у сфері освіти, культури, соціального захисту, охорони здоров'я і довкілля.

Констатовано, що основними напрямками розв'язання проблеми підвищення ефективності і результативності державного регулювання розвитку людського капіталу має бути удосконалення законодавства України у сфері податкового права, охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, трудових відносин, міграційної політики з урахуванням загальноновизнаних норм міжнародного права та міжнародних зобов'язань країни.

Обґрунтовано необхідність використання державно-приватного партнерства, як ефективного інструменту розвитку людського капіталу в Україні. Необхідність у додаткових фінансових та технологічних ресурсах, впровадження інформаційних технологій актуалізує доцільність співробітництва держави та бізнесу на основі державно-приватного партнерства, яке впливає на розвиток людського капіталу за рахунок реалізації проєктів у сферах освіти, науки та охорони здоров'я, забезпечуючи економічні та соціальні результати (рис. 5).

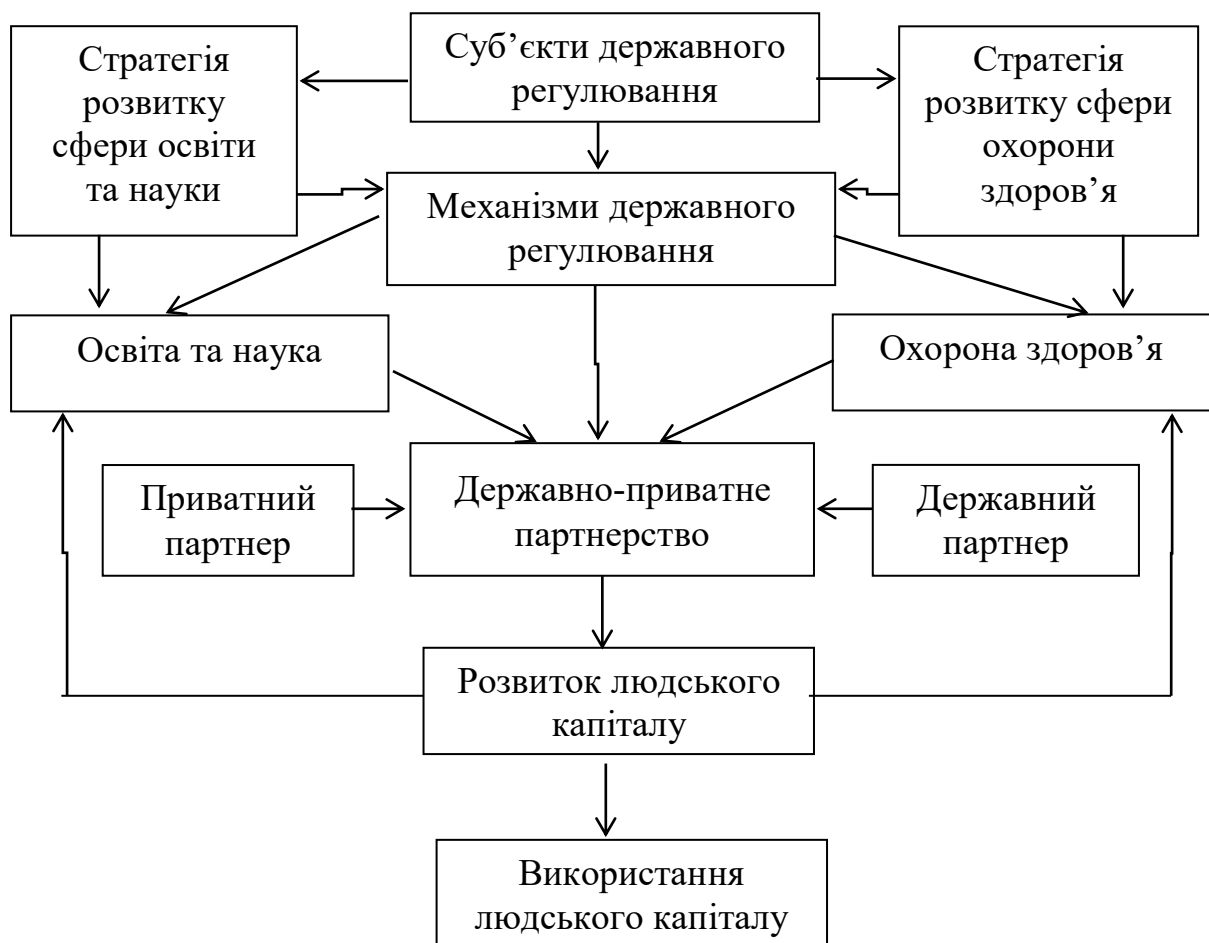

Рис. 5. Державно-приватне партнерство, як інструмент державного регулювання розвитку людського капіталу

Джерело: авторська розробка

Відповідно до сформованої державної політики, що впроваджується у стратегічних документах, державно-приватне партнерство має забезпечити надання необхідних ресурсів та можливостей у процесі реалізації проектів сфери освіти, науки та охорони здоров'я, таким чином посилюючи результативність механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу.

Дослідження можливостей використання державно-приватного партнерства, як інструменту розвитку людського капіталу, доводить, що існуючий стан інфраструктурного та технічного забезпечення сфери освіти, науки та охорони здоров'я передбачає проведення кардинальних змін та модернізації відповідно до потреб, які існують у сучасному суспільстві. Зазначені зміни потребують суттєвих інвестицій, наявності розгалуженої інноваційної інфраструктури, технологічного забезпечення. В свою чергу, створення високих стандартів у сферах освіти, науки та охорони здоров'я, підвищення показників якості життя, результатів науково-освітньої діяльності сформує передумови для підвищення показників розвитку людського капіталу, а в кінцевому підсумку посилить соціально-економічне зростання країни на екологічних засадах.

Виявлено вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу в Україні з урахуванням загальносвітових тенденцій. Обґрунтовано, що подальше удосконалення державної міграційної політики потребує підвищення інституційної спроможності у державному, приватному і громадському секторах для забезпечення успішної інтеграції у глобальні процеси; налагодження суспільного діалогу на наднаціональному, національному та субнаціональному рівнях; створення умов для ефективної координації зусиль всіх зацікавлених сторін у сфері міграції; удосконалення системи стратегічного управління на всіх рівнях (глобальний та транснаціональний; національний; регіональний та місцевий), зокрема формування системи стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни, визначення стратегічних цілей та перспективних напрямів взаємодії України з міжнародними партнерами у відповідних сферах.

Доведено, що в основу вдосконалення механізмів державного регулювання міграційних процесів в Україні має бути покладена низка системних змін у нормативно-правовому, фінансово-економічному, організаційно-інституційному, суспільно-політичному та інформаційному забезпеченні, а функціональне призначення міграційної політики повинно виходити далеко за межі регулювання міграційних процесів, оскільки включає також вплив на фактори міграції, тому доцільним є формування нової державної політики щодо осучаснення підходів до розвитку людського капіталу в Україні.

Акцентовано увагу на необхідності вирішення проблеми інвестування в людський капітал, а саме: в освіту, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, мобільність тощо. Зазначено, що Україна потребує врегулювання питань забезпечення безпеки навколишнього середовища для життя людини та міграційних процесів за рахунок позитивних змін на ринку праці, податкового

стимулювання наукоємних напрямів виробництва, мотиваційних заходів. Необхідно модернізувати системи охорони здоров'я, освіти, збільшити приплив інновацій в наукову сферу, розробити і реалізувати в країні інноваційні моделі розвитку людського капіталу, створити принципово нову систему професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників, яка задовольняла б суспільні потреби в більш кваліфікованих кадрах.

Наголошено, що вирішення комплексної проблеми розвитку людського капіталу потребує взаємодії всіх зацікавлених сторін у певній сфері (охорони здоров'я, освіти та науки, культури, екологічної безпеки, надання публічних послуг тощо), відтак головним науковим завданням стає розробка організаційно-правових заходів щодо імплементації принципів врядування в практику владних структур у трьох основних напрямках: розвиток державно-приватного партнерства, розвиток системи надання публічних послуг та створення сприятливих умов для ефективної взаємодії різних рівнів публічної влади (центрального, регіонального, місцевого).

Доведено, що якість людського капіталу сприяє розвитку підприємництва (малого та середнього бізнесу). З іншого боку, розвиток підприємництва сприяє сталому розвитку країни в цілому та є необхідним джерелом подальшого розвитку людського капіталу в країні, зокрема. Такий взаємозв'язок особливо важливий в сучасних умовах глобальних викликів, пов'язаних з епідемією коронавірусу. Тому в сучасних умовах розвитку держави існує необхідність внесення змін до змісту державної політики стосовно розвитку підприємництва з метою формування сприятливого соціально-економічного середовища, впровадження концепції державно-приватного партнерства державного регулювання розвитку цієї сфери, що дозволить залучити приватні інвестиції у сферу малого та середнього бізнесу та сприятиме розвитку людського капіталу в Україні.

Запропоновано розв'язання проблем та суперечностей державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах сучасних глобальних викликів шляхом забезпечення скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя, адекватної переорієнтації соціальних, екологічних та економічних інститутів держави; налагодження партнерства між державою, некомерційними організаціями, бізнесом та основними соціальними групами в сфері вирішення проблем розвитку людського капіталу; розвиток творчого потенціалу людини і суспільства.

У п'ятому розділі – *«Удосконалення державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні»* – обґрунтовано концептуальні засади стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні в умовах європейської інтеграції України; визначено напрями удосконалення державного регулювання стійкого розвитку територій, як необхідної передумови розвитку людського капіталу на регіональному рівні; запропоновано напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні.

Доведено, що одним із основних елементів системи державного регулювання розвитку людського капіталу є наявність стратегії, яка враховує

закономірності розвитку національної економіки, специфіку функціонування економічних систем мезо- і мікрорівня, новітніх технологічних укладів, запитів ринку, трендів трансформації світового господарства.

Обґрунтовано концептуальні засади стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу, яка має передбачати наявність оптимальної побудови і ефективного функціонування правового, організаційного, економічного, комунікативного механізмів державного регулювання, визначення основних складових реформування, як основи ефективного впливу держави на різні сфери, галузі, організації, діяльність яких спрямована на розвиток людського капіталу (рис. 6).

Зазначено, що сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України має активно залучати людський капітал, як фактор безпосереднього впливу на стале зростання, особливо за рахунок наукомістких галузей та сфер суспільного життя. Доведено, що державне регулювання має спиратися на відповідне визначення цілей, вимог, наявних ресурсів, галузеву специфіку, розробку стратегічних програм та інвестиційних проектів, які передбачають пріоритетність соціально-економічних, інноваційних, інституційних чинників розвитку людського капіталу.

Запропоновано в основу стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні покласти такі основні концепції: економіки знань, за якою знання і накопичений капітал в сучасних умовах є основним фактором суспільного розвитку; інноваційного розвитку, в якому основним фактором розвитку та конкурентоспроможності регіону і країни є безперервний потік інновацій, як результат діяльності людей з високими якісними характеристиками; соціального партнерства, який визначатиме норми взаємодії та довіри у відносинах між державою, бізнесом, громадськістю, роботодавцями та працівниками на основі спільних інтересів.

Встановлено, що стратегія розвитку людського капіталу – це: сполучна ланка між механізмами державного регулювання розвитку людського капіталу; засіб управління процесами державного управління, що визначає, яким чином відбувається розподіл відповідальності; план заходів для забезпечення розвитку людського капіталу; комплексна система дій держави, які спрямовані на розвиток людського капіталу у нестабільних, змінних умовах.

Тому реалізація стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу має передбачати наявність оптимальної побудови і ефективного функціонування правового, організаційного, економічного, комунікативного механізмів державного регулювання, визначення основних складових реформування, як основи ефективного впливу держави на різні сфери, галузі, організації, діяльність яких спрямована на розвиток людського капіталу і розвиток інноваційної економіки.

Доведено, що з боку держави має бути забезпечена скоординованість та єдність пріоритетних цілей демографічної, соціально-економічної та інноваційної політики на державному та регіональному рівнях, кадрової політики на корпоративному рівні та політики особистісного розвитку окремих носіїв людського капіталу.

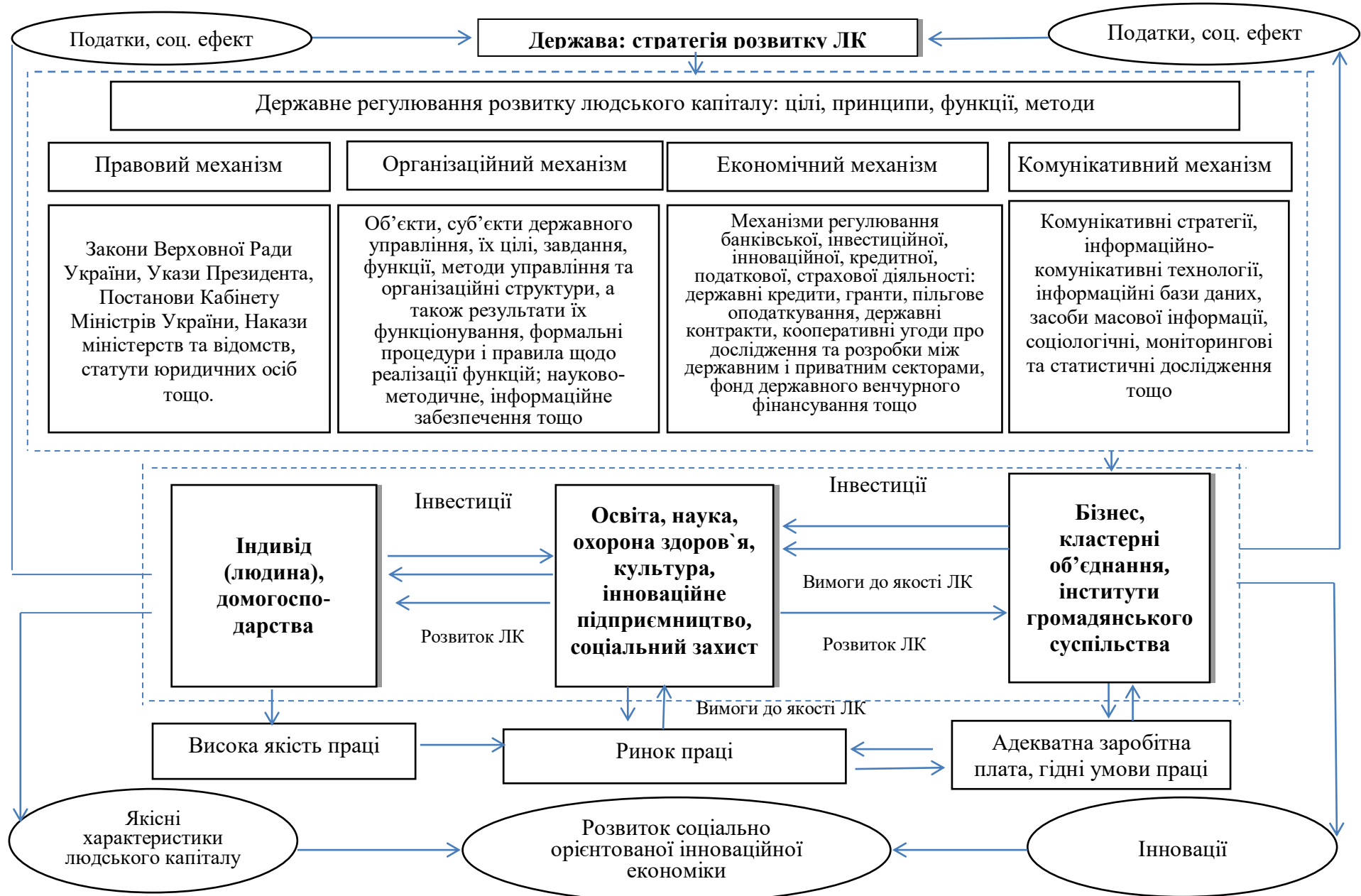

Рис. 6. Концептуальні засади стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу

В умовах інноваційної орієнтації господарської діяльності оптимальне використання людського капіталу є ключовим джерелом соціально-економічного та інноваційного розвитку країни (рис. 7).

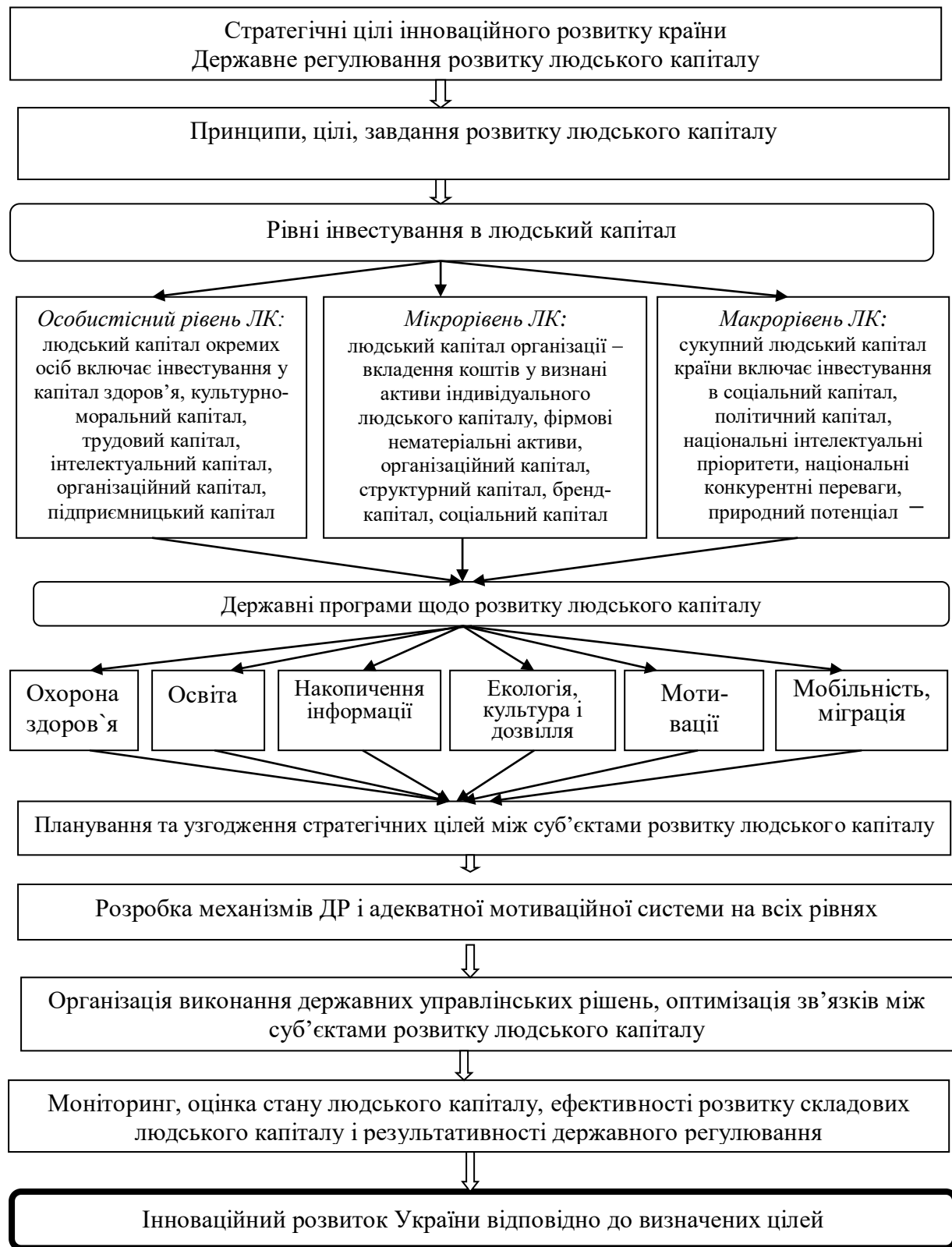

Рис. 7. Етапи державного регулювання розвитку людського капіталу в контексті інноваційного розвитку України (розробка автора)

Джерело: авторська розробка

Доведено, що важливою складовою стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу України має бути євроінтеграційний вектор її розвитку. Визначаючи євроінтеграцію наскрізним завданням реформування країни, органи державної влади та місцевого самоврядування мають всебічно враховувати у своїй діяльності і питання розвитку людського капіталу, в тому числі в межах виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Адже виконання Угоди є необхідним в контексті Цілей сталого розвитку, як всеосяжного і орієнтованого на інтереси людини пакету цілей та завдань, що у зрівноважений та комплексний спосіб забезпечують сталий розвиток у трьох його вимірах – економічному, соціальному та екологічному.

Запропоновано основні напрями трансформації системи державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах європейської інтеграції України, серед яких слід виокремити такі, як створення організаційних, інституційних, економічних умов для розвитку людських ресурсів, страхування від суспільних ризиків; забезпечення підвищення рівня зайнятості населення, в тому числі через самозайнятість і поширення гнучких її форм; забезпечення зростання ціни робочої сили за рахунок підвищення мінімального розміру заробітної плати у відповідності до стандартів ЄС; реформування системи розподілу доходів працівників для забезпечення соціальної справедливості в суспільстві шляхом зменшення розриву у доходах бідних і багатих верств населення за рахунок прогресивної шкали їх оподаткування та удосконалення системи соціальних пільг; забезпечення досягнення соціального узгодження, стабільного соціально-економічного зростання та розвитку; раціоналізація природокористування; розвиток ринку послуг з охорони здоров'я через зростання конкуренції; підвищення загальнонаціонального значення культурно-просвітницького розвитку населення, насамперед дітей та молоді через популяризацію надбань історико-культурної спадщини України; організація і координація інституційних перетворень, трансформація відносин між суб'єктами і об'єктами державного регулювання розвитку людського капіталу.

Обґрунтовано шляхи трансформації системи державного регулювання розвитку людського капіталу через: посилення мотиваційних чинників, збільшення витрат на розвиток людського капіталу; підвищення можливостей до інноваційної діяльності підприємств на основі фінансових та податкових преференцій, створення технологічних та наукових кластерів, антикризових стратегій; участь у високотехнологічних процесах виробництва; збільшення підготовки фахівців у сфері ІКТ; оптимізація структури професійно-освітньої підготовки трудових ресурсів на основі реальних потреб економіки; створення актуальних програм формування безперервної системи освіти та постійного підвищення кваліфікації працівників, в тому числі в інших країнах.

Визначено напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні шляхом: збільшення інвестицій у наукову, освітню, інноваційну сфери та у розвиток і реформування системи охорони здоров'я; врегулювання міграційних процесів за рахунок позитивних змін на ринку праці, податкового стимулювання наукоємних напрямів виробництва, мотиваційних заходів; удосконалення нормативно-правових

гарантій прав і свобод людини та громадянина; налагодження партнерства між основними соціальними групами в сфері вирішення соціальних проблем, розвиток взаємодії між державою, некомерційними організаціями та бізнесом, диверсифікація форм надання послуг на основі активного залучення всіх сегментів суспільства; створення необхідних умов для підвищення якості життя населення, всебічного гармонійного розвитку людини, захисту її прав і свобод, реалізації нею всіх своїх професійних можливостей, впровадження пріоритетів здорового способу життя, гармонізації людського і природного середовища, підтримки сім'ї та сприяння народжуваності; розроблення та впровадження нормативно-правових актів щодо формування дієвої системи доступної неперервної освіти, як базису соціальної і професійної мобільності населення; розвиток спроможних територіальних об'єднань в процесі децентралізації, стимулювання міжрегіональної інтеграції з урахуванням сучасних потреб до людського капіталу; забезпечення скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя, адекватної переорієнтації соціальних, екологічних та економічних інститутів держави, посилення державного стимулювання зацікавленості громадян, юридичних осіб і соціальних груп у вирішенні завдань щодо формування і розвитку людського капіталу в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальну наукову проблему, що полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні. Це дозволило сформулювати такі основні теоретичні висновки та практичні рекомендації:

1. Узагальнено теоретичні підходи щодо визначення сутності та змісту наукових категорій людського капіталу, як інтегрального соціального і економічного явища, а також державного регулювання розвитку людського капіталу, як процесу, що відображає взаємодію суб'єкта регуляторного впливу та визначеного об'єкту через виокремлені функціональні механізми: правовий, організаційний, економічний, комунікативний з метою забезпечення сталого розвитку держави та підвищення рівня життя населення, яке має відповідати принципам: орієнтованості, безперервності, ефективності, динамізму, системності, інноваційності, а фундаментальним аксіоматичним постулатом державного регулювання розвитку людського капіталу має стати органічна єдність та взаємозалежність природної, соціальної та економічної систем.

2. Охарактеризовано основні методологічні підходи щодо теорії формування людського капіталу з урахуванням державно управлінського аспекту, які полягають у:

– використанні міждисциплінарного підходу до розгляду процесів розвитку людського капіталу із залученням інструментарію психології, філософії, політології, соціології тощо;

– дотриманні принципів методологічного холізму (цілісності); історизму (виявлення основних тенденцій суспільної еволюції, рушійних сил і чинників

розвитку); інституційного детермінізму (ступінь розвитку інститутів розглядається одночасно як детермінанта розвитку та його стабілізуючий чинник);

- визначальній ролі держави в процесі трансформації інститутів розвитку людського капіталу, зміні, рухомості окремих складових людського капіталу; усвідомленні необхідності цілеспрямованого інвестування в людину та вивчення проблем державного регулювання розвитком людського капіталу;

- розумінні суспільства, як органічної цілісності, що складається з окремих груп та інститутів, кожний з яких відіграє свою функціональну роль; посиленні у методах дослідження «людиновимірності» уваги до реальної, а не «економічної людини»; відмові від розуміння ринку, як нейтрального й універсального механізму розподілу ресурсів, вимога соціального контролю за соціальною інфраструктурою;

- поєднання економічного і гуманістичного підходів до визначення поняття «людський капітал».

3. Здійснено аналіз державного регулювання розвитку людського капіталу в різних країнах шляхом аналізу особливостей охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та гарантування екологічної безпеки у країнах Європи, США та інших країн. З'ясовано, що в розвинених країнах світу основними сучасними тенденціями державного регулювання розвитку людського капіталу є демократизація, інтернаціоналізація, децентралізація; використання правових механізмів регулювання розвитку відносин людини і суспільства; впровадження державно-громадського управління, а також зростаюча економічна складова. Серед економічних заходів регулювання державою процесів відтворення людського капіталу слід виділити насамперед пряме бюджетне фінансування інвестицій в людський капітал, адже скорочуючи або нарощуючи інвестиції, держава стримує або стимулює накопичення сукупного людського капіталу в загальнонаціональних інтересах. Держава з власних джерел фінансує не тільки державні структури освіти, охорони здоров'я, культури, а й установи недержавного сектору за умови відповідності останніх державним стандартам. Доведено доцільність удосконалення механізмів державного регулювання формування та розвитку людського капіталу в Україні на основі застосування науково обґрунтованих принципів і методів розвитку людського капіталу у провідних країнах світу з використанням державою інноваційних стратегій та важелів соціально-економічного стимулювання.

4. Обґрунтовано пріоритетні напрями державного регулювання щодо забезпечення умов для ефективного розвитку людського капіталу на регіональному рівні через використання відповідних механізмів державного впливу, а саме: коригування політики розвитку людського капіталу у напрямку зменшення диспропорцій розвитку регіонів; подолання негативних тенденцій звуження ринку висококваліфікованої робочої сили, спроможної масово втілювати інновації; формування регіональних програм, які були б зорієнтовані на підтримку трудових мігрантів та членів їх сімей, налагодження інституційної співпраці та підтримки громадських ініціатив у сфері зовнішньої трудової

міграції; прийняття сучасних стратегій регіонального розвитку, де ключовим аспектом має бути визначено всебічний розвиток людського капіталу відповідно до потреб сталого розвитку територій.

5. Проведено оцінку сучасного рівня людського капіталу в Україні, в основі якої є методологія визначення рівня людського капіталу в країні шляхом розрахунку відповідних світових рейтингів та визначення місця країни у загальній ієрархії. Дослідження доводить, що відносний рівень розвитку людського капіталу та його компонентів, що характеризує Україну у світових рейтингах, знаходиться у межах від 50 місця (Індекс людського капіталу) до 111 місця (Рейтинг добробуту). Констатовано, що Індекс людського капіталу розміщує Україну у першій третині рейтингу країн світу, демонструючи досить високі показники, які характеризують сфери, пов'язані з освітою та охороною здоров'я. Індекс соціального розвитку дозволяє ширше зрозуміти вплив таких компонентів, як доступність інфраструктурних послуг (водопостачання, комунікативні мережі та засоби), забезпечення правового середовища, безпеки, свободи та якісного навколишнього середовища і демонструє відносно низькі показники, характерні для України. Індекс людського розвитку відносить Україну до держав з високим рівнем людського розвитку, але в порівнянні з економічно розвиненими країнами, показники компонентів вітчизняного індексу значно поступаються: найгірше Україна позиціонується відповідно до Рейтингу добробуту, розміщуючись у останній третині рейтингу країн, що досліджувалися.

6. Визначено, що результативність механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні в сучасних умовах є недостатньою. Адже зусилля, що прикладаються на державному рівні у вигляді формування різних програм і стратегій, складені без чіткого визначення джерел фінансування, визначення проміжних термінів виконання і відповідальних за їх реалізацію як за етапами, так і в цілому, залишаються лише задекларованими документами, які не виконуються і не сприяють досягненню основної мети – підвищення рівня розвитку людського капіталу держави в довгостроковому періоді. Визначено, що система оцінки результативності державного регулювання формування і розвитку людського капіталу є недосконалою, адже йдеться про формальне виконання законодавчих та регуляторних ініціатив, а не про дієвість перетворень в зазначеній сфері. Для об'єктивного моніторингу результативності механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу необхідно забезпечити збір та опрацювання обов'язкової статистичної звітності щодо рівня людського капіталу в Україні за визначеними показниками.

7. З'ясовано проблеми та суперечності державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні, які полягають у наявності різних векторів розвитку країни, відсутності стратегічного бачення майбутнього України у світовому поділі праці від чого залежать і підходи щодо забезпечення попиту на висококваліфіковані трудові ресурси та вимог до їх освітнього-наукового рівня. Хоча аналіз показників людського капіталу України доводить його достатньо високий рівень, однак низька продуктивність праці не дозволяє

продувати необхідний соціально-економічний розвиток держави, а підходи, визначені державою щодо розвитку людського капіталу залишаються недовірими, через недостатні інвестиції у сфери освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, як на рівні розподілу видатків державного та місцевих бюджетів, так і на рівні приватного сектору. Чинне нормативно-правове забезпечення державного регулювання розвитку людського капіталу включає в себе низку законодавчих актів, які регулюють тільки окремі сфери (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист населення тощо). Проте бракує законодавчих актів, спрямованих на розвиток людського капіталу в Україні та відповідного органу виконавчої влади, який би скоординував дії суб'єктів й об'єктів управління та суспільні відносини в системі «людина-влада-суспільство», відсутність яких на даному етапі перетворень у країні уповільнює інноваційні процеси, а також не передбачає напрямів та інструментів адаптації соціально-економічних інституцій до діяльності в сучасних умовах глобальних викликів.

8. Визначено концептуальні засади стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні, яка на сучасному етапі державотворення потребує модернізації системи публічного управління, подолання регіональних відмінностей у забезпеченні розвитку людського капіталу; посилення державного впливу на розвиток людського капіталу через політику доходів; політику зайнятості; підвищення якості та доступності послуг сфер освіти і охорони здоров'я; політику соціального захисту та соціального залучення; розвитку громадянського суспільства та соціального діалогу; регіональну політику та розвиток місцевого самоврядування. Держава, незважаючи на адаптивний карантин, має максимально підтримувати економічну діяльність, не допустити різкого збідніння громадян, зростання рівня злочинності, падіння доходів державного бюджету та зменшення обсягів фінансування освіти, медицини та інших критично важливих видатків для розвитку людського капіталу в Україні. За відсутності можливостей стимулювати економіку потужними грошовими вливаннями (досвід розвинених країн), пріоритетом для держави мають стати: максимально можливе збереження зайнятості – єдиного джерела доходів для більшості населення; витрати на програми підтримки громадян і приватного сектору мають відповідати обсягу ресурсів, які можна задіяти без ризику девальвації національної валюти, стрибка інфляції, знецінення доходів громадян і фінансової дестабілізації; продовження співпраці та залучення фінансової підтримки міжнародних організацій та інших офіційних кредиторів. Стратегічна орієнтація державного регулювання формування та розвитку людського капіталу має бути спрямована на: розширення можливостей для продуктивної зайнятості; створення ефективної системи поєднання досягнень науки, технології, виробництва і ринку в контексті інноваційної політики; створення умов для розвитку регіональних ринків праці, збереження професійних навичок населення; створення технологічних та наукових кластерів; активізація управлінських функцій органів влади з підготовки та пошуку джерел інвестування формування та розвитку людського капіталу;

планування та розвиток інфраструктури інноваційної, освітньої та науково-дослідної діяльності з метою інтелектуалізації економіки;

9. Обґрунтовано шляхи трансформації державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах європейської інтеграції України, які передбачають розвиток сучасної системи відтворення людського капіталу шляхом накопичення знань, розвитку здібностей, що дають можливість людині при необхідності за відносно нетривалий період часу змінити сферу діяльності без істотних втрат за період адаптації. В умовах європейської інтеграції одними з важливих напрямків державного регулювання розвитку людського капіталу мають стати: стимулювання розвитку кооперативних зв'язків між навчальними закладами та фірмами; створення спільних дослідницьких центрів, підприємств, орієнтованих на розробку і впровадження наукових досягнень; формування недержавних фондів фінансування установ охорони здоров'я; розширення фінансової автономії закладів освіти; формування фондів пільгового кредитування та фінансування пріоритетних для економіки інвестиційних проектів; розробка системи преференцій для організацій, які створюють нові робочі місця; формування та розвиток міжрегіональних, міжсекторних і міжгалузевих локальних інтегрованих виробничих систем; підвищення ефективності використання науково-технологічного та інтелектуально-кадрового потенціалу шляхом розвитку венчурного бізнесу, формування дієвої системи державної підтримки малого та середнього бізнесу, стимулювання інноваційної діяльності підприємств на основі фінансових та податкових преференцій; інвестування коштів у розвиток базових і пріоритетних для розвитку людського капіталу видів діяльності. Пріоритетами державного регулювання сфери розвитку людського капіталу є створення конкурентоспроможної економіки на основі людських здібностей, компетентностей та можливостей; реалізація забезпечення необхідними ресурсами (в т.ч. шляхом розвитку державно-приватного партнерства) напрямів та сфер, що формують людський капітал; впровадження можливих форм накопичення людського капіталу; формування інноваційного та підприємницького середовища на державному та регіональному рівнях.

10. Окреслено напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні, а саме:

- правового механізму – прийняття низки законів та нормативно-правових актів (удосконалення існуючих) у зазначеній сфері з урахуванням закордонного досвіду; прийняття (удосконалення) національних стратегій розвитку освіти, науки, охорони здоров'я, соціально-економічної сфери тощо, які відповідатимуть сучасним глобальним викликам; адаптація нормативно-правової бази України в зазначеній сфері до законодавства країн ЄС, враховуючи євроінтеграційні прагнення; внесення відповідних змін до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в контексті необхідності підвищення результативності державного регулювання розвитку людського капіталу;

- організаційного механізму – підготовка державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, здатних вирішувати відповідні завдання; формування оптимальної організаційної структури

управління системи публічної управління та адміністрування, діяльність якої спрямована на розвиток людського капіталу; створення відповідної інформаційної системи, необхідної для прийняття ефективних державно-управлінських рішень; науково-методичний супровід впровадження заходів щодо розвитку людського капіталу тощо;

– економічного механізму – передбачення в державному та місцевих бюджетах видатків на реалізацію заходів та проектів розвитку людського капіталу; об'єднання коштів місцевих бюджетів територіальних громад на договірній основі для виконання спільних завдань щодо розвитку людського капіталу; одержання з державного бюджету субвенцій і субсидій для виконання проектів з реалізації державних пріоритетів на регіональному рівні; залучення коштів кредитно-фінансових установ; стимулювання розвитку небанківського фінансового сектору; розробка інвестиційних проектів і бізнес-планів; стимулювання та залучення коштів населення, підприємств, організацій та іноземних інвесторів; залучення грантів українських, іноземних та міжнародних організацій тощо;

– комунікативного механізму – створення комунікативних центрів; розробка та впровадження комунікативної стратегії для інформування зацікавлених осіб, територіальної громади про процес реалізації відповідних положень стратегії; формування інвестиційно-привабливого іміджу і репутації регіонів і країни в цілому; використання сучасних комунікативних технологій (паблік рілейшнз, прямий маркетинг, реклама, product placement та ін) щодо питань розвитку людського капіталу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Терещенко Д.А. Державне регулювання розвитку людського капіталу в Україні: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : «Діса плюс», 2020. 308 с.

2. Терещенко Д.А. Теоретико-методологічні засади формування механізму державного регулювання інноваційної діяльності в регіоні // Державне регулювання інноваційного розвитку економіки України: стратегічні пріоритети: монографія / за заг. ред. д. держ. упр, проф. М.А. Латиніна. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. С. 243–261.

3. Статівка Н.В., Терещенко Д.А. Організаційно-інституційний механізм державного регулювання розвитку людських ресурсів // Розвиток людських ресурсів у сфері підприємництва: теорія і практика державного регулювання: монографія / Н.В. Статівка, О.В. Жадан, В.Л. Міненко та ін.; за заг. ред. д.держ.упр., проф. Н.В. Статівки, д.держ.упр., проф. О.В. Жадана. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. С. 44–62.

Особистий внесок: удосконалено теоретико-методологічне підґрунтя формування організаційно-інституційного механізму державного регулювання розвитку людських ресурсів.

4. Терещенко Д.А. Розвиток системи інституційного забезпечення малого і середнього підприємництва // Управління розвитком підприємництва в Україні: реалії та перспективи: монографія / Н.В. Статівка, О.В. Жадан, В.Л. Міненко та ін.; за заг. ред. Н.В. Статівки, О.В. Жадана. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2019. С. 155–170.

Статті у фахових виданнях з державного управління:

5. Статівка Н.В., Мельникова К.І., Терещенко Д.А. Чинники формування трудового потенціалу посадових осіб місцевого самоврядування. Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. Вип. 3 (42). С. 283–293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2013_3_40.

Особистий внесок: систематизовано і проаналізовано чинники формування трудового потенціалу посадових осіб місцевого самоврядування.

6. Терещенко Д.А. Система державного регулювання розвитку трудового потенціалу регіону: теоретико-методологічний аспект. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. № 2 (44). С. 88–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2013_2_14.

7. Терещенко Д.А. Компетентнісна складова прийняття управлінських рішень. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. Вип. 1 (60). С. 47–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2018_1_9.

8. Терещенко Д.А. Прийняття управлінських рішень у діяльності органів державної влади: аналіз світового досвіду. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. Вип. 1 (53). С. 143–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2018_1_24.

9. Андреева Т.Є., Гетьман О.А., Терещенко Д.А. Процесний підхід до управління кадровим потенціалом органів державної влади. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. № 4 (63). С. 199–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2018_4_31.

Особистий внесок: розроблено модель системи управління кадровим потенціалом органів державної влади, що базується на процесному підході та визначено перспективи її практичного використання.

10. Терещенко Д.А. Трудовий потенціал країни і регіонів: сучасний стан і тенденції розвитку. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2019. Вип. 2 (65). С. 208–222. URL: <http://tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/55/50>.

11. Терещенко Д.А. Державне регулювання формування та розвитку людського капіталу в умовах інноваційної економіки: теоретичні аспекти. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2019. № 4 (67). С. 115–122. URL: <http://tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/116/102>.

12. Терещенко Д.А. Підходи до оцінки рівня розвитку людського капіталу в Україні. Держава та регіони. Серія: Державне управління: науково-

виробничий журнал. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 3. С.127–134. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/25.pdf.

13. Терещенко Д.А. Сучасні напрями та тенденції у формуванні людського капіталу. Право та державне управління : збірник наукових праць / [за ред. О. В. Покатаєвої]. Запоріжжя. Класичний приватний університет: Видавничий дім «Гельветика», 2019. № 4 (37). С. 208–214. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/34.pdf.

14. Терещенко Д.А. Генезис наукових підходів до теорії людського капіталу. Публічне управління та митне адміністрування. Дніпро. Видавничий дім «Гельветика». 2019. № 4 (23). С. 90–101. URL: http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2019/4/4_2019.pdf.

15. Терещенко Д.А. Розвиток правового механізму державного управління формуванням людського капіталу в Україні. Інвестиції: практика та досвід. Рубрика «Державне управління». № 23. 2019. С. 132–139. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2019/24.pdf.

16. Терещенко Д.А. Регіональні аспекти розвитку людського капіталу в Україні. Науковий журнал «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління». Видавничий дім «Гельветика». Том № 30 (69). № 6, 2019. С. 77-84. URL: http://www.pubadm.vernadskeyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/16.pdf.

17. Терещенко Д.А. Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу. Держава та регіони. Серія: Державне управління: збірник наукових праць. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 4 (68). С. 207–214. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/34.pdf.

18. Терещенко Д.А. Зарубіжний досвід державного управління процесами формування людського капіталу. Інвестиції: практика та досвід. Рубрика «Державне управління». № 3. 2020. С.128–134. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2020/23.pdf.

19. Терещенко Д.А. Формування механізмів державного управління розвитком людського капіталу. Інвестиції: практика та досвід. Рубрика «Державне управління». № 4. 2020. С.103–108. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2020/20.pdf.

20. Терещенко Д.А. Особливості реалізації державної політики розвитку людського капіталу. Фаховий журнал «Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». Інтернаука № 3 (11), 2020. С. 49–57. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration 2020/3/5692>.

21. Терещенко Д.А. Державно-приватне партнерство як механізм стимулювання розвитку людського капіталу. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2020. №1 (68). С. 53–61. URL: <http://tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/141/123>.

22. Терещенко Д.А. Організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку людського капіталу. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. X. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. Вип. 1 (12). (Серія «Державне управління»). С.164-179. URL: <http://repositsc.nuczu>.

edu.ua/bitstream/123456789/10849/3/ journalok.pdf.

23. Терещенко Д.А. Напрями вдосконалення комунікативного забезпечення державного регулювання формування людського капіталу в Україні. Науковий вісник: Державне управління. Журнал Всеукраїнської Асамблеї докторів наук із державного управління. Київ: Вид-во «GoToPrint», 2020. №2 (4) 2020. С.356–369. URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/76/75>.

24. Терещенко Д.А. Features of state regulation of investments in human capital. Public management : collection. № 3 (23). June 2020. Kyiv : Interregional Academy of Personnel Management, 2020. P. 270-279. <http://vadnd.org.ua/app/uploads/2020/06/BV-1.pdf>.

25. Терещенко Д.А. Основні складники комплексного механізму державного регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу. Науковий журнал «Публічне управління і адміністрування в Україні». Випуск 17. 2020. С.101–106. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/17-2020/20.pdf>.

Статті в закордонних наукових виданнях:

26. Kruhlov V.V., Tereshchenko D.A. Public-private partnership as tool for developing regional labor potential. Nauka innov. 2019, 15(6). 5–13. Scopus. URL: [http://scinn.org.ua/en/archive/15\(6\)/15\(6\)01](http://scinn.org.ua/en/archive/15(6)/15(6)01).

Особистий внесок: здійснено оцінювання факторів впливу на формування та розвиток трудового потенціалу в умовах економіки знань, досліджено роль проєктів державно-приватного партнерства у соціогуманітарній сфері, як інструменту формування трудового потенціалу.

27. Iryna Perevozova, Kateryna Kandahura, Nadiia Shmygol, Dina Tereshchenko, Olga Katerna. Introduction of creative economy in international relations: aspects of development security. Journal of security and sustainability issues. 2019. Volume 9. Number 1 (September), General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania. p.p. 139-154. Scopus. URL: <http://itssi-journal.com/index.php/itssi/issue/view/9>.

Особистий внесок: висвітлено теоретико-методологічні засади та практичні аспекти креативного сектору економіки, як сучасного формату економіки знань; проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо розвитку креативної економіки та виявлено характерні тенденції стану розвитку креативних індустрій країн світу.

28. N.V. Stativka, M.P. Bubliy, D.A. Tereshchenko. Social Infrastructure Development in the Region. "Innovation Management and Technology in the Era of Globalization": Materials of the VII International Scientific-Practical Conference. In two volumes. Volume I. London, UK: Regional Academy of Management, 2020. P. 56–62. URL: <http://vadnd.org.ua/app/uploads/2020/01-2020.pdf>.

Особистий внесок: обґрунтовано необхідність проведення системної державної регіональної політики розвитку соціальної інфраструктури.

29. Терещенко Д.А. Роль государства в формировании и развитии

человеческого капитала с учетом тенденций глобализации. «Власть и общество» (история, теория, практика): научный журнал. № 2 (54). Изд-во: Ассоциация открытой дипломатии (Тбилиси). 2020. С. 41–48.

30. Portna O., Iershova N., Tereshchenko D., Chaika T., Dubynskyi G. Analytical provision for managing innovation activities with in the company considering the interests of stakeholders. Acta Innovations. 2020. № 34. P. 25–39. Scopus. URL: file:///C:/Users/USER/Downloads/nr_34_25–39_2%20(2).pdf.

Особистий внесок: запропоновано оцінювання ефективності інноваційної діяльності на основі обліково-аналітичної інформації з метою підвищення рівня сталого розвитку України.

31. D. Tereshchenko, O. Nikolaevskaya, O. Borysenko, K. Tkach, S. Filyppova. Combining strategic management and transformation processes in the environment of international companies. Academy of Strategic Management Journal. Volume 18, Special Issue 1, 2019. Scopus. URL: <https://www.abacademies.org/articles/combining-strategic-management-and-transformation-processes-in-the-environment-of-international-companies-8923.html>.

Особистий внесок: розкрито науково-методологічне підґрунтя органічного поєднання процесів стратегічного управління і трансформаційних процесів в діяльності міжнародних компаній.

32. Vitalii Kruhlov, Dina Tereshchenko. Main determinants of human capital formation in context of global sustainable development goals. INTERNATIONAL Scientific Conference Eastern European Conference of Management and Economics (1; 2020; Ljubljana). P. 274-281. URL: https://www.vspv.si/uploads/visoka_sola/datoteke/zbornik_eecme_2020_-_proceeding_of_conference.pdf.

Особистий внесок: обґрунтовано доцільність застосування методу аналізу ієрархій для групування регіонів України за рівнем формування людського капіталу в контексті глобальних цілей сталого розвитку.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

33. Терещенко Д.А. Соціальне партнерство як складова державного управління розвитком трудового потенціалу України. Публічне управління : виклики XXI : від соціального діалогу до суспільного консенсусу: зб. тез XIV Міжнар. наукового конгресу. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2014. С. 84–85.

34. Терещенко Д.А. Паблік рілейшнз в системі публічної дипломатії. Сучасна дипломатія: теорія та практика. Матеріали науково-практичного круглого столу (21 грудня 2017 року). Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2017. С. 120–124. URL: <http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/e3455c5a5ad92b25e26cf0944c74149f.pdf>.

35. Круглов В.В., Терещенко Д.А. Інформаційний лобізм як умова конструктивного діалогу між суб'єктами суспільства і органами публічної влади. Матеріали X Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф. «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток». Тези доповідей. Частина II. Харків: ХНУБА, 2018. С.293–296.

Особистий внесок: визначено основні функції інформаційного лобізму; розкрито роль інформаційного лобізму в системі комунікації між суб'єктами суспільства і органами публічної влади.

36. Статівка Н.В., Терещенко Д.А. Роль PR-технологій в системі взаємодії органів державної влади з громадськістю. Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи : зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу, 26 квітня 2018 р. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2018. С. 402-405. URL: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2018-1/2018_01.pdf.

Особистий внесок: досліджено роль PR-технологій в діяльності органів державної влади: іміджмейкінгу державного управління, державного PR-брендингу, media relations (медіа-релейшнз), технології врегулювання конфліктів у державному управлінні.

37. Терещенко Д.А. Циркулярна міграція як чинник удосконалення міграційної політики країн Європейського союзу. Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11 квітня 2019 року, м. Харків). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 190–194. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/15152>.

38. Круглов В.В., Терещенко Д.А. Публічно-приватне партнерство як запорука розвитку людського капіталу в Україні. Державно-приватне партнерство – важливий інструмент антикризової політики: збірник тез доповідей на Четвертому міжнародному круглому столі (м. Харків, 12 квітня 2019 р.) / Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ. Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2019. С. 12-16.

Особистий внесок: визначено напрями розвитку системи ДПП в Україні та охарактеризовано моделі інституційної еволюції відносин держави і приватного бізнесу в різних країнах.

39. Терещенко Д.А. Управління людськими ресурсами як пріоритетний напрям розвитку системи державної служби в Україні. Публічне управління XXI століття: синтез науки та практики : зб. тез XIX Міжнар. наук. конгресу, 19 квітня 2019 р. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2019. С. 383–386. URL: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2019-2/2019_02.pdf.

40. Терещенко Д.А. Government relations як інститут соціально-політичної взаємодії. Тези доповідей 74 науково-технічної конференції ХНУБА. Харків ХНУБА. 2019. С. 195.

41. Терещенко Д.А. Аналіз сучасних методичних підходів до оцінювання трудового потенціалу регіону. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців «Управлінська діяльність: досвід, тенденції, перспективи» Харківського національного університету будівництва та архітектури (м. Харків, 12 листопада 2019 року), кафедра менеджменту та публічного адміністрування. Тези доповідей – Харків: ХНУБА. 2019. С.12–16.

42. Круглов В.В., Терещенко Д.А. Модернізація державного управління шляхом використання механізмів державно-приватного партнерства. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2019 р. / за заг.

ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 222-224. URL: http://edumns.org.ua/img/news/123/Sbornik_17-18.05.19.pdf.

Особистий внесок: обґрунтовано напрями модернізації державного управління в Україні шляхом розвитку нових моделей взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства.

43. Терещенко Д.А. Концептуальні підходи до формування механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу. Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–26 берез., 2020 р. М-во освіти і науки України; Київ. ун-т культури, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. С.132–135. URL: [https://kuk.edu.ua/news/ukra%D1%97na-u-svitovix-globalizacijnix-procesax\\$](https://kuk.edu.ua/news/ukra%D1%97na-u-svitovix-globalizacijnix-procesax$).

44. Терещенко Д.А. Державна підтримка формування і розвитку людського капіталу як складова системи інноваційної економіки України. Збірка статей і тез доповідей за матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи» та Круглого столу «Соціально-політичний простір України в умовах соціоісторичних змін» в рамках конференції (м. Кам'янське, 24-25 червня 2020 року) / відп. за випуск, професор К.Ю. Богомаз. Кам'янське : Дніпровський державний технічний університет, 2020. С. 293–300.

45. Терещенко Д.А. Соціальні інновації, як нові орієнтири розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності» // За загальною редакцією д.е.н., проф. Аванесова Н.Е., к.е.н. Криворучко Г.В., ас. Сергієнко Ю.І. Харків: ХНУБА, 2020. С. 273–276.

46. Терещенко Д.А., Шевченко С.В. Особливості стратегічного планування розвитку регіону. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи»: збірник наукових праць. Харків: ХНУБА, 2020. С. 341–343. URL: <https://kafmen.com/files/conferences/24.04.20.pdf>.

Особистий внесок: розкрито особливості стратегічного планування розвитку регіону.

АНОТАЦІЯ

Терещенко Д.А. Механізми державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2020.

У дисертаційній роботі запропоновано розв'язання актуальної наукової проблеми в галузі науки публічне управління та адміністрування, що полягає в

розробленні й обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні на якісно новій комплексній і концептуальній основі.

Розглянуто сучасний стан наукових досліджень щодо сутності людського капіталу, як об'єкту державного регулювання. Виокремлено та визначено сутність та зміст механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу. Охарактеризовано методологічні підходи до теорії розвитку людського капіталу з урахуванням державно-управлінського аспекту. Обґрунтовано методологію оцінювання результативності механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу.

Визначено сучасний стан і тенденції змін параметрів розвитку людського капіталу та проведено оцінку результативності механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні. З'ясовано регіональні особливості та визначено перспективи розвитку людського капіталу в Україні на мезорівні. Здійснено аналіз значення Індексу регіонального людського розвитку України та особливостей його складових. Розглянуто проблематику асиметричності людського розвитку у розрізі регіонів України.

Узагальнено загальносвітові тенденції та систематизовано концептуальні підходи щодо особливостей функціонування механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в різних країнах та з'ясовано, що основним ініціатором регулювання інституціональних перетворень та створення рівних умов для розвитку людського капіталу, гарантування прав і свобод громадян виступає держава, на яку покладено функції з розвитку національного та регіонального людського капіталу; розробка організаційно-правових та економічних заходів для забезпечення дієвого державного регулювання та їх координації.

Обґрунтовано концептуальні засади стратегії державного регулювання розвитку людського капіталу та визначено шляхи трансформації державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах європейської інтеграції України. Запропоновано напрями удосконалення правового, організаційного, економічного, комунікативного механізмів державного регулювання розвитку людського капіталу в Україні в умовах сучасних глобальних викликів.

Ключові слова: державне управління, державне регулювання, людський капітал, розвиток людського капіталу, механізми державного регулювання розвитку людського капіталу, державно-приватне партнерство.

АННОТАЦИЯ

Терещенко Д.А. Механизмы государственного регулирования развития человеческого капитала в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по государственному управлению по специальности 25.00.02 – механизмы государственного управления. Национальный университет гражданской защиты Украины, Харьков, 2020.

В диссертационной работе предложено решение актуальной научной проблемы в отрасли науки публичное управление и администрирование, которое заключается в разработке и обосновании теоретико-методологических основ и практических рекомендаций по направлениям совершенствования механизмов государственного регулирования развития человеческого капитала в Украине на качественно новой комплексной и концептуальной основе.

Рассмотрены современное состояние научных исследований о сущности человеческого капитала, как объекта государственного регулирования. Выделены и определены сущность и содержание механизмов государственного регулирования развития человеческого капитала. Охарактеризованы методологические подходы к теории развития человеческого капитала с учетом государственно управленческого аспекта. Обоснованно методологию оценки результативности механизмов государственного регулирования развития человеческого капитала.

Определено современное состояние и тенденции изменения параметров развития человеческого капитала и проведена оценка результативности механизмов государственного регулирования развития человеческого капитала в Украине. Выявлены региональные особенности и определены перспективы развития человеческого капитала в Украине на мезоуровне. Осуществлен анализ значения Индекса регионального человеческого развития Украины и особенностей его составляющих. Рассмотрена проблематика асимметричности человеческого развития в разрезе регионов Украины.

Охарактеризованы общемировые тенденции и систематизированы концептуальные подходы относительно особенностей функционирования механизмов государственного регулирования развития человеческого капитала в различных странах и выяснено, что основным инициатором регулирования институциональных преобразований и создания равных условий для развития человеческого капитала, обеспечения прав и свобод граждан выступает государство, на которое возложены функции по развитию национального и регионального человеческого капитала, разработка организационно-правовых и экономических мер для обеспечения эффективного государственного регулирования и их координации.

Обоснованы концептуальные основы стратегии государственного регулирования развития человеческого капитала и определены пути трансформации государственного регулирования развития человеческого капитала в условиях европейской интеграции Украины. Предложены направления усовершенствования правового, организационного, экономического, коммуникативного механизмов государственного регулирования развития человеческого капитала в Украине в условиях современных глобальных вызовов.

Ключевые слова: государственное управление, государственное регулирование, человеческий капитал, развитие человеческого капитала, механизмы государственного регулирования развития человеческого капитала, государственно-частное партнерство.

ANNOTATION

Tereshchenko D.A. State regulation mechanisms of human capital development in Ukraine. – Qualifying scientific paper as the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the doctor of sciences of public administration specialty 25.00.02 – Mechanisms of Public Administration. – National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv, 2020.

The dissertation proposes the solution of a topical scientific problem in the field of public management and administration which consists in the development and substantiation of theoretical and methodological principles and practical recommendations for improving the mechanisms of state regulation of human capital development in Ukraine on a qualitatively new complex and conceptual basis.

The current state of scientific research on the essence of human capital as an object of state regulation is considered. The essence and content of the mechanisms of state regulation of human capital development are singled out and determined. Methodological approaches to the theory of human capital development taking into account the public administration aspect are characterized. The methodology of evaluating the effectiveness of mechanisms of state regulation of human capital development is substantiated.

The theoretical and methodological approach to the formation of the concept of state regulation of human capital development which consists in the simultaneous use of systemic integrated situational process and marketing approaches, each of which has its own set of structural elements, harmonious combination of which allows to increase the efficiency of development and implementation of measures of state influence, and the main goal is a formation of a comprehensive mechanism of innovative influence on the quality of human capital through the use of legal, organizational, economic and communicative mechanisms of state regulation.

The role of human capital as an important factor in the innovative development of the national economy is identified. It is proved that new approaches to understanding state regulation require finding the optimal ratio of market regulators state regulation and social control. It is noted that it is necessary to determine the model of interaction of business structures and authorities at the state and regional levels and improve mechanisms (state regulation, social partnership, self-organization, self-regulation, incentives, etc.) to realize human intellectual potential and innovative priorities of enterprises industries and territories and the country as a whole.

The current state and trends of changes in the parameters of human capital development are determined and the effectiveness of the mechanisms of state regulation of human capital development in Ukraine is assessed. The regional peculiarities are clarified and the prospects of human capital development in Ukraine at the meso level are determined. The value of the Index of Regional Human Development of Ukraine and the peculiarities of its components are analyzed. The problem of asymmetry of human development in the context of the regions of Ukraine is considered.

It is stated that the Human Development Index refers Ukraine to the countries with a high level of human development, but in comparison with economically developed countries, the indicators of the components of the domestic index are significantly lower. The directions of improvement of the state regulation of human capital development in Ukraine are offered, in particular maintenance of coordinated actions in all spheres of a public life, adequate reorientation of social ecological and economic institutes of the state; establishing partnerships between the state, non-profit organizations business and major social groups in the field of solving problems of human capital development, development of creative potential of man and society.

Emphasis is placed on the need to invest in human capital, namely: education,

health care, spiritual and physical development, mobility and more. It is noted that Ukraine needs to regulate the issues of environmental safety for human life and migration processes through positive changes in the labor market, tax incentives for science-intensive areas of production, motivational measures. It is emphasized that the state policy on human capital development should become the basis for the development of society and overcoming socio-economic problems in Ukraine and the quality and quantity of human capital should become the main criteria for efficiency and effectiveness of public administration.

Global trends are generalized and conceptual approaches to the peculiarities of the mechanisms of state regulation of human capital development in different countries are systematized and it is clarified that the state is a main initiator of regulation of institutional transformations and creation of equal conditions for human capital development guaranteeing human rights and freedoms. The state is responsible for the development of national and regional human capital; development of organizational, legal and economic measures to ensure effective state regulation and their coordination. The necessity of systematic study of the European social model is argued, the values of which should be used as a direction of further development of the system of state regulation of human capital development in Ukraine.

The basics of legislation in the fields of education, health care and social protection, which affect the development of human capital in Ukraine, are studied. The problematic aspects of the functioning of the legal mechanism of state regulation of human capital development in Ukraine are highlighted and the main directions of its improvement are identified. It is emphasized that further development is required by the principles, methods and tools of regulation of legal relations in the field of education, culture, social protection, health and environment, which cover a large number of participants and belong to different groups, both subjects and objects of state regulation of human capital development.

It is emphasized that solving the complex problem of human capital development requires the cooperation of all stakeholders in a particular field (health, education and science, culture, environmental safety, public services, etc.), so the main task is to develop organizational and legal measures on the implementation of governance principles in the practice of government structures in three main areas: the development of public-private partnership, the development of public service delivery and the creation of favorable conditions for effective interaction between different levels of public authority (central, regional, local).

The conceptual bases of the strategy of state regulation of human capital development are substantiated and the ways of transformation of state regulation of human capital development in the conditions of European integration of Ukraine are determined. The directions of improvement of legal, organizational, economic, communicative mechanisms of state regulation of human capital development in Ukraine in the conditions of modern global challenges are offered.

Key words: public administration, state regulation, human capital, development of human capital, mechanisms of state regulation of human capital development, public-private partnership.

Відповідальна за випуск *Статівка Наталія Валеріївна*

Підписано до друку 21.12.2020 р.
Формат 60х84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.
Віддруковано з оригінал-макета
в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12,
тел. (057) 717-28-80.